

door twee van die bewakers neergeknuppeld, 'waarna zij hem', aldus een ooggetuige, 'met een spuit welke was aangesloten op een beerput, de drek in het gezicht en de mond spoten'¹ – zij lieten die gevangene de hele dag liggen, 's avonds stierf hij. Diezelfde twee bewakers plachten de Joden na werktijd ook in hun barakgedeelte te mishandelen: 'Onder razen en vloeken lieten zij ons' (wij citeren dezelfde ooggetuige) 'alle mogelijke oefeningen maken, zoals onder de bedden kruipen, op de bedden, en dit geruime tijd achtereen, zij draaiden met stokjes de baardharen uit' (Joden mochten opnieuw niet geschoren worden) 'en hielden bokswedstrijden met ons waarbij wij zwaar werden mishandeld.'² Een andere Joodse gevangene werd eens met zijn gezicht in een wespennest gestopt. Het *Judenkommando* moest een tijdlang buiten het kamp werken, namelijk bij een afgraving waar men van de van Campenstraat te Amersfoort uitzicht op had. Voor de bewoners van die straat waren, aldus een hunner, 'de mishandelingen niet langer om aan te zien'; zij deden de overgordijnen dicht. Hulpverlening werd niet toegestaan: wierp men de Joden pakjes met levensmiddelen toe, dan moesten zij die afgeven en werden zij prompt extra mishandeld.³

Geschat wordt dat van de misschien veertig Joden die van juni '43 af Amersfoort binnengevoerd waren, daar vijf onder de mishandelingen zijn bezweken; de overigen zijn in november '43 naar Westerbork overgebracht, vanwaar, zo veronderstellen wij, de meesten spoedig op 'straftransport' naar Auschwitz verdwenen.

*

In het concentratiekamp Amersfoort is in de tweede periode wel honger geleden maar niet in dezelfde mate als in de eerste. Ir. Lely had 'in het begin', d.w.z. in augustus '43, 'wel in zekere zin echte honger (een rauwe aardappel vond ik bepaald lekker)⁴, maar die 'echte honger' verdween: men kreeg meer warm eten en meer brood, bovendien meer margarine (of zelfs roomboter) en meer broodbeleg. Daar kwam nog bij dat het aan gevangenen, behalve aan de Joden onder hen, toegestaan was, voedselpakketten te ont-

¹ Boom, Amsterdam: p.v. inz. J. J. Gombert (28 juli 1947), p. 5 (getuige M. Meents) (Doc I-560, a-2). ² A.v. ³ Politie Amersfoort, p.v. inz. J. J. Gombert (13 febr. 1948), p. 4 (getuige C. G. M. Drost) (Doc I-560, a-4). ⁴ A. Lely: 'Herinneringen aan de tijd van 24 juni 1943-15 mei 1944', p. II.